

**השימוש המטעה בתארים אקדמיים בישראל –
המקרה של רופאים ועורכי דין**

כתיבה: יהודה טרואן, עובר מחקר ומידע
אישור: שרון סופר, ראש-צוות

כ"ה בחשון תשס"ה
09 בנובמבר 2004

מסמך זה נכתב לבקשתו של חה"כ אילן שלגי, והוא נוגע בשימוש המטעה בתארים אקדמיים בישראל בקרב רופאים ועורכי דין. להלן יאופיינו סוגים שונים של שימוש מטעה בתארים אקדמיים, ויפורטו הנחיות ואמצעי האכיפה של ההסתדרות הרפואית בישראל (הר"י) ושל לשכת עורכי הדין בישראל לטיפול בתופעה.

1. הענקת תארים אקדמיים והעדר הפיקוח על השימוש בהם

החוק הישראלי קובע מי רשאי להעניק תארים אקדמיים בישראל, אך אין בו התייחסות מפורשת לאופן השימוש הראוי בתואר. על פי חוק, המועצה להשכלה גבוהה היא המוסמכת הבלעדית להעניק תארים אקדמיים בישראל, והיא רשאית להאציל מסמכויותיה אלה למוסדות ההשכלה הגבוהה בישראל.¹ אולם, בחוק אין כל התייחסות לשימוש הראוי ולחלופין לשימוש הבלתי-ראוי בתואר אשר הוענק, ואף אין בו התייחסות לשימוש בתארים, שלא התקבלו בישראל. העדר התייחסות ברורה לשימוש הראוי והבלתי-ראוי בתארים פותח פתח לשימוש מטעה בתארים אקדמיים בישראל, כפי שיובהר להלן.

2. שימוש מטעה בתארים אקדמיים בישראל: אפיונים ודוגמאות

בשונה מהתחזות, שהיא שימוש בתואר שאינו בידי המשתמש בו, שימוש מטעה בתואר אקדמי מתקיים כשאדם מציג את עצמו כבעל תואר שאמנם ניתן לו, אלא שאופן השימוש והצגת התואר עלול להטעות את הציבור. ניתן לאפיין שני סוגים של שימוש מטעה בתארים:

1. שימוש בתואר ששמו זהה אך משמעותו בחו"ל שונה מן המקובל בישראל. מצב זה

מתעורר כאשר נעשה שימוש בתואר או כינוי שניתן בחו"ל, אשר אינו מקביל לתואר בארץ.² להלן שתי דוגמאות של שימוש מטעה מסוג זה:

דוגמא א': תואר פרופסור מוענק בכמה מדינות לכל מי שמלמד באוניברסיטה, ללא קשר להישג אקדמי. סוגיית השימוש בתואר פרופסור שהוענק בחו"ל אינה עולה בהקשר של מרצים המועסקים במוסדות להשכלה גבוהה, משום שבמוסדות ההשכלה הגבוהה נקבעו נהלים פנימיים ובהם קריטריונים אקדמיים ברורים למתן תארים ודרגות אקדמיות. סוגייה זו עולה בעיקר בהקשר של בעלי מקצועות חופשיים (למשל עורכי דין, רופאים,³ רואי חשבון), אשר מצמידים לתוארם המקצועי את התואר פרופסור, אף שניתן ללא קשר להישג אקדמי. שימוש זה בתואר עלול להטעות את הציבור, אשר סבור כי התואר פרופסור מעיד על הישגים אקדמיים העומדים בקריטריונים המקובלים בישראל.

¹ חוק המועצה להשכלה גבוהה התשי"ח-1958, סעיפים 22-24.

² מצב זה עלול להתעורר באופן עקרוני גם בשימוש בתואר ד"ר אשר הוענק כתואר לשם כבוד. אולם במסגרת הבדיקה שערכנו לא נמצאו דוגמאות לשימוש מטעה מעין זה.

³ מן הלשכה לאתיקה של ההסתדרות הרפואית בישראל נמסר, כי התייחסות לעניין תואר "פרופסור" (שהתקבל על הוראה בחו"ל) מופיעה בתביעה המתנהלת בבית משפט השלום בירושלים. בתביעה נטען כי "התובע בחר לעבור ניתוח פרטי כדי שיוכל לבחור את הרופא המנתח, שכן רצה כי מנתח בכיר ובעל תואר פרופסור ינתח אותו... רק בדיעבד התברר לו כי הנתבע מס' 1 אינו פרופסור כפי שהציג את עצמו בפניו...". רכס אבינעם, יו"ר הלשכה לאתיקה של ההסתדרות הרפואית בישראל, מכתב, 17 ביוני 2004. יצוין, כי נוסף על עמידה בקריטריונים אקדמיים, זכאותם של רופאים בישראל לתואר פרופסור מותנית בהוראה באחד מביה"ס לרפואה בארץ (עניין זה יפורט בסעיף 3.1 להלן).

דוגמא ב': התואר מחו"ל 'יוריס-דוקטור' (J.D.) מתורגם לעיתים לדוקטור למשפטים, אף שהתואר J.D. מקביל לתואר מוסמך (מ"א) במשפטים בלבד. גם במקרה זה תיתכן הטעייה של הציבור, משום שלבעל התואר מיוחסים הישגים אקדמיים הגבוהים מאלו שיש לו בפועל. יצוין כי על רקע זה אסרה לשכת עורכי הדין בשנת 2000 על בעלי תואר JD מארה"ב להשתמש בקידומת ד"ר.⁴

2. שימוש בתואר שהוענק בתחום אחד בעת עיסוק בתחום אחר. כך, למשל, נירולוג עלול להזדהות כ"פרופסור יעקב כהן, נירולוג" אף שתואר הפרופסור ניתן לו בתחום הפסיכולוגיה.⁵ דוגמאות נוספות לשימוש מטעה מעין זה: פסיכיאטר בעל קליניקה המזדהה כפרופסור, אף שתואר זה ניתן לו בתחום הקרימינולוגיה;⁶ עו"ד המצמיד לתוארו המקצועי את התואר ד"ר, אף על פי שהדוקטורט לא הוענק בתחום המשפטים, אלא בתחום אחר, למשל, מדע המדינה.⁷ שימוש זה בתואר עלול להטעות את הציבור, אשר סבור בטעות כי התואר מעיד על הישגים אקדמיים בתחום המקצועי שבגינו פנה לאיש המקצוע.

3. הטיפול בשימוש המטעה בתארים אקדמיים

אין בישראל חקיקה מיוחדת למניעת השימוש המטעה בתארים אקדמיים. כאמור, המועצה להשכלה גבוהה מפקחת על הענקת התארים בישראל מכוח החוק, אולם היא "אינה עוסקת בתרגום דרגות אקדמיות שניתנו בחו"ל ואינה בודקת שימושים שעושה אדם פרטי בתארים כאלה ואחרים".⁸ **נוכח מצב זה, פיקוח על השימוש המטעה בתארים אקדמיים - כאשר הוא קיים - מתבצע בידי ועדות האתיקה של האיגודים המקצועיים למיניהם.**

קיימים לפחות שני היבטים של השימוש המטעה בתארים הרלבנטיים לאיגודים המקצועיים:

- **היבט מוסרי** - חשש מהטעיית הציבור ופגיעה בכבוד המקצוע;
- **היבט כלכלי** - מאחר שבמקרים רבים השימוש המטעה בתואר נושא עמו יתרונות כלכליים, עולה חשש להיווצרות תחרות לא הוגנת בין מי שמשתמש בתואר באופן מטעה לבין עמיתיו למקצוע.

⁴ ציטרין בן-ציון, "לשכת עורכי הדין אסרה לפני כשנה על בעלי תואר JD מארה"ב להשתמש בקידומת ד"ר", **הארץ - כלכלה**, 22.5.2001. בשעתו הוגשה עתירה לבג"ץ כנגד המשך העסקתו של נשיא בית הדין הארצי לעבודה סטיב אדלר, על רקע שימוש בתואר ד"ר כשלא היה לו אלא תואר J.D. יודגש כי אדלר אינו חבר לשכת עורכי הדין, ולכן הוראות הלשכה אינן חלות עליו. העתירה נדחתה לאחר שנשיא בית המשפט העליון, אהרון ברק, קיבל את טענת הפרקליטות וקבע שמדובר ב"טעות בתום לב". וראה: ברגפרוינד אסף, "הפרקליטות לבג"ץ: השימוש שעשה השופט אדלר בתואר דוקטור – טעות בתום לב", **הארץ - כלכלה**, 4.7.2002; גורלי משה, "ואולי לכל אחד כדאי להתהדר בתואר ד"ר", **הארץ - מאמרים**, 16.07.2002.

⁵ ראה, למשל, המקרה של פרופ' רפי קרסו בכתבה: שדמי חיים, "רופא פרופסור – רק מי שמלמד באקדמיה בישראל", **הארץ - חדשות**, 8.11.2001.

⁶ דוגמה של מקרה מעין זה מובאת בתוך: איילון אריאלה, "טוהר התואר", **ידיעות אחרונות** – **רק בריאות**, 4.7.2004.

⁷ התייחסות ועדת האתיקה של לשכת עורכי הדין לשאלתא בנדון ראה בתוך: לשכת עורכי הדין – הוועד המרכזי, "אתיקה מקצועית", גיליון מס' 4, נובמבר 2002, עמ' 5-6.

⁸ טור-כספא יעל, עוזרת מנכ"ל המועצה להשכלה גבוהה לעניינים משפטיים, מכתב, 11 ביולי 2004.

להלן יפורטו הנחיות ואמצעי האכיפה של שני איגודים מקצועיים: ההסתדרות הרפואית בישראל ולשכת עורכי הדין.

3.1. הנחיות ההסתדרות הרפואית בישראל (הר"י)

בעקבות ריבוי תלונות על רופאים המשתמשים בתואר "פרופסור" לכאורה ללא הצדקה, גיבשה ועדת האתיקה של הר"י הנחיות בדבר "מי ייקרא פרופסור".⁹ ההנחיות קיבלו את אישור מזכירות ההסתדרות הרפואית בישראל באוגוסט 2001. עיקרן של ההנחיות¹⁰ הקובעות מי רשאי ומי אינו רשאי לשאת בתואר "פרופסור" מובא להלן:

- רופא בעל מינוי פעיל המלמד בפקולטה לרפואה באחת מאוניברסיטאות בארץ ואשר שמו מופיע ברשימת הפרופסורים של אותה פקולטה;
- מי שעיקר עיסוקו הרפואי בארץ אינו יכול לשאת בתואר פרופסור מאוניברסיטה מחו"ל;
- רופא אשר תואר הפרופסור ניתן לו באוניברסיטה בארץ במקצוע שאינו רפואה אינו רשאי לשאת בתואר זה בהקשר לעיסוקו ברפואה.

אמצעי אכיפה: האמצעי העומד לרשות הר"י כנגד רופא שפעל בניגוד להנחיות הוא הליך משמעותי בלשכה לאתיקה, אשר העונש המקסימלי בו הוא הרחקה קבועה מחברות בהר"י.¹¹ אין להרחקת רופא מהר"י משמעות משפטית לגבי המשך עיסוקו בתחום הרפואה.¹² עם זאת יצוין, כי עמדת הלשכה לאתיקה היא כי רופא המשתמש בתואר פרופסור שלא על פי הכללים שנקבעו בהר"י, עובר על פקודת הרופאים סעיף 41 (1) "נהג בדרך שאינה הולמת רופא מורשה". במקרה כזה, סבורים בלשכה לאתיקה, רשאי מנכ"ל משרד הבריאות להורות על פתיחת הליך משמעותי נגד אותו רופא, כאשר אחד העונשים האפשריים בסופו של ההליך הוא התליית הרשיון לעסוק ברפואה.¹³

⁹ בהקשר של רופאים - אשר ממילא נושאים בתואר דוקטור - השימוש המטעה בתארים נוגע בעיקר לתואר פרופסור.
¹⁰ את ההנחיות המלאות, המתייחסות בין השאר לבעלי תואר פרופסור הפורשים לגמלאות או העוברים בין מוסדות שונים, ניתן למצוא בפרסום: רכס אבינעם, "מי ייקרא פרופסור?", **זמן הרפואה**, דצמבר 2001, עמ' 26.
¹¹ לדוגמה של רופא אשר הושעה מחברותו בהסתדרות הרפואית בישראל (הר"י) עקב שימוש בתואר פרופסור שניתן לו בחו"ל ללא קשר להישגים אקדמיים, ראה: "די"ר יצחק ליפשיץ הושעה מחברותו בהר"י בשל שימוש שלא כדין בתואר 'פרופסור'", **זמן הרפואה**, ינואר-פברואר 2003, עמ' 59.
¹² הרחקת רופא מהר"י מביאה לאיבוד הזכות לקבל שירותים מהר"י וכרוכה באי-הנעימות שנלווית להרחקה הפומבית. הרחקה פומבית עשויה להתבטא במודעות מטעם הלשכה לאתיקה בעיתונות היומית, כמו, למשל, מודעות בהן פרסמה הלשכה לאתיקה את עובדת הרחקתו של ה"ר יצחק ליפשיץ מחברותו בהר"י בעיתוני הצהרים ב-5.12.2002.
¹³ רכס אבינעם, "י"ר הלשכה לאתיקה של ההסתדרות הרפואית בישראל, מכתב, 17 ביולי 2004.

3.2. הנחיות לשכת עורכי הדין

חוק לשכת עורכי הדין תשכ"א 1961 מסדיר את זכותו של עו"ד לציין לצד שמו תואר אקדמי,¹⁴ וזכות זו מעוגנת גם בכללי לשכת עורכי הדין.¹⁵ הוועד המרכזי של לשכת עורכי הדין, אשר נדרש לסוגיית השימוש בתארים אקדמיים, אימץ את ההחלטה (את 78/01) של ועדת האתיקה לעניין זה. עיקרי ההחלטה:¹⁶

- עו"ד רשאי לציין כל תואר אקדמי שהוענק לו. מודגש כי הכוונה רק לתואר אקדמי הניתן על פי דין ואו על פי הדרישות האקדמיות המחייבות.

- במקרה והתואר אינו תואר במשפטים על עורך הדין לציין זאת, ולהבדיל את אותו תואר אקדמי מתוארו כעורך דין. לדוגמא: יעקב כהן, עו"ד, דוקטור (מדע המדינה).

אמצעי אכיפה: שימוש לא נאות בתואר אקדמי על ידי עורך הדין עלול להביא להעמדה לדין משמעתי של עורך הדין בגין הפרת הוראת סעיף 57 לחוק לשכת עורכי הדין ו/או כלל הפרסומת ו/או התנהגות בלתי הולמת.¹⁷

3.3. ההיבט הפילי של השימוש המטעה בתארים אקדמיים

שימוש מטעה בתואר אקדמי עשוי להוות עבירה פלילית על פי סעיף 416 לחוק העונשין תשל"ז-1977: "המקבל דבר בתחבולה או בניצול מכוון של טעות הזולת שאין בהם מרמה."¹⁸ אולם, במסגרת הבדיקה הנוכחית לא עלו מקרים בהם נעשה שימוש בסעיף זה בחוק. כמו כן האיגודים המקצועיים עמם התכתבנו לא מנו את הסעיף האמור כאחד מאמצעי האכיפה העומדים לרשותם כנגד מי שעושים שימוש מטעה בתואר אקדמי. לכן, דומה כי יותר משהבעיה נתפסת כבעיה פלילית, היא נתפסת כבעיה אתית.

4. סיכום

אין בישראל חקיקה מיוחדת למניעת השימוש המטעה בתארים אקדמיים. המועצה להשכלה גבוהה אמונה על הענקת התארים בישראל, אך איננה מפקחת על השימוש שנעשה בתארים אלו. מי שמפקחים בפועל על השימוש המטעה בתארים אקדמיים הם איגודים מקצועיים שהחברות בהם היא וולנטרית (ולשכת עורכי הדין חריגה לעניין זה),¹⁹ כאשר הנחיות האיגודים חלות על חבריהם בלבד. מכאן עולה, כי אין מנגנון פיקוח על השימוש המטעה בתארים של עצמאיים ואחרים, שאינם חברים באיגוד מקצועי.²⁰

¹⁴ חוק לשכת עורכי הדין תשכ"א-1961, סעיף 57.

¹⁵ כללי לשכת עורכי הדין (פרסומת) התשס"א – 2001, סעיף 3 (ב)4. יצוין כי לכללי לשכת עורכי הדין מעמד חוקי המקביל לתקנות.

¹⁶ ההחלטה פורסמה בתוך: לשכת עורכי הדין – הוועד המרכזי, "אתיקה מקצועית", גיליון מס' 4, נובמבר 2002, עמ' 6-5.

¹⁷ הומינר אלי, מ"מ יו"ר ועדת היעוץ לענייני פרסומת שליד לשכת עורכי-הדין בישראל, מכתב, 14 ביולי 2004.

¹⁸ התודה נתונה לעו"ד מירב ישראלי, היועצת המשפטית של ועדת החינוך והתרבות, שהסיבה את תשומת הלב לאפשרות השימוש בסעיף חוקי זה.

¹⁹ לשכת עורכי הדין היא גוף סטטוטורי שעורכי הדין בישראל מחויבים להשתייך אליו על פי חוק, בשונה משאר האיגודים המקצועיים, שהם גופים וולנטריים. וראה: זלצברגר עלי, "קשר המשפטים הישראלי: על לשכת עורכי הדין בישראל ובעלי בריתה", **משפטים לב(1)**, תשס"ב, עמ' 93-43.

²⁰ למשל, יועץ פיננסי עצמאי, אשר מזדהה בתואר ד"ר אף שתוארו הוא בתחום הספרות, לא יהיה צפוי לסנקציה מגוף כלשהו.

מקורות

עיתונות וכתבי עת

- "ד"ר יצחק ליפשיץ הושעה מחברותו בהר"י בשל שימוש שלא כדין בתואר 'פרופסור'", **זמן הרפואה**, ינואר-פברואר 2003, עמ' 59.
- איילון אריאלה, "טוהר התואר", **ידיעות אחרונות – רק בריאות**, 4.7.2004.
- ברגרפינד אסף, "הפרקליטות לבג"ץ: השימוש שעשה השופט אדלר בתואר דוקטור – טעות בתום לב", **הארץ - כלכלה**, 4 ביולי 2002.
- גורלי משה, "ואולי לכל אחד כדאי להתהדר בתואר ד"ר", **הארץ - מאמרים**, 16 ביולי 2002.
- זלצברגר עלי, "קשר המשפטנים הישראלי: על לשכת עורכי הדין בישראל ובעלי בריתה", **משפטים לב(1)**, תשס"ב, עמ' 93-43.
- לשכת עורכי הדין – הוועד המרכזי, "אתיקה מקצועית", גיליון מס' 4, נובמבר 2002, עמ' 5-6.
- ציטרין בן-ציון, "לשכת עורכי הדין אסרה לפני כשנה על בעלי תואר JD מארה"ב להשתמש בקידומת ד"ר", **הארץ - כלכלה**, 22 במאי 2001.
- רכס אבינעם, "מי ייקרא פרופסור?", **זמן הרפואה**, דצמבר 2001, עמ' 26.
- שדמי חיים, "רופא פרופסור – רק מי שמלמד באקדמיה בישראל", **הארץ - חדשות**, 8.11.2001.

חקיקה

- חוק המועצה להשכלה גבוהה, התשי"ח-1958.
- חוק לשכת עורכי הדין, תשכ"א-1961.
- פקודת הרופאים [נוסח חדש], תשל"ז-1976.
- חוק העונשין, תשל"ז-1977.
- כללי לשכת עורכי הדין (פרסומת) התשס"א – 2001.

מכתבים

- הומינר אלי, מ"מ יו"ר ועדת היעוץ לענייני פרסומת שליד לשכת עורכי-הדין בישראל, 14 ביולי 2004.
- טור-כספא יעל, עוזרת מנכ"ל המועצה להשכלה גבוהה לעניינים משפטיים, 11 ביולי 2004.
- רכס אבינעם, יו"ר הלשכה לאתיקה של ההסתדרות הרפואית בישראל, 17 ביוני 2004.